

Franjo TOPIĆ

Predsjednici *Napretka*

Ovaj rad želi biti prije svega solidna informacija o predsjednicima Hrvatskog kulturnog društva Napredak od početka do ukidanja 1949. godine. Nema dvojbe da bi bilo manjkavo da se u okviru simpozija o Napretku ne obrade i njegovi čelni ljudi. Ovo činimo i iz zahvalnosti prema ljudima koji su radili, ulagali svoje sile i svoj trud, svoje vrijeme i svoju ljubav u golemi povijesni projekt zvani Napredak. Očito i ovo pitanje očekuje nove istraživače jer o nekim predsjednicima teško je naći i najosnovnije životne i bibliografske podatke kao npr. o Raguzu ili Đebiću. Ostat će zadatak za povjesničare da obuhvatnije i iscrpnije na osnovu arhivske građe obrade ulogu i djelovanje ovih ljudi. Dobro primjećuje Ivan Alilović: “Tek kada se napiše povijest ovoga našeg najvećeg i najuglednijeg kulturnog društva u predratnoj Jugoslaviji, bit će moguće sagledati zasluge predsjednika ‘Napretka’.”¹

Časno prvo mjesto na ovoj nevelikoj listi od deset imena zauzima

Dr. fra Radoslav Glavaš

Mostar, 14. 9. 1902. - 18. 11. 1903.

Pisac i kulturni djelatnik fra Radoslav Glavaš rođen je u Drinovcima/Grude 28. 11. 1867., a umro na Humcu/Ljubuški 20. 7. 1913. Osnove pismenosti stekao je kod mjesnog župnika fra Mije Rozića. Srednju školu završio je na Širokom Brijegu i Humcu. Filozofiju i teologiju studirao u Rimu, Perugi i Innsbrucku, gdje je 1890. god. zaređen za svećenika. Po povratku u Hercegovinu predaje na franjevačkoj bogosloviji na Širokom Brijegu 1891.-1893., potom putuje u Assisi na usavršavanje i postiže titulu doktora teologije. Iste godine imenovan je profesorom franjevačke bogoslovije na Širokom Brijegu, a tu dužnost obavlja

¹ Bibliografija hrvatskih pisaca BiH između dvaju ratova, Zagreb 1989., str. 17.

i 1895., kada je bogoslovija preseljena u Mostar. U ljeto 1898., da bi se suprotstavio austrougarskoj političkoj akciji na štetu hrvatstva, osniva, uz pomoć nekolicine entuzijasta, Hrvatsko dioničko društvo, pokreće Hrvatsku dioničku tiskaru i izdaje prvi hrvatski politički list *Osvit*.²

U Mostaru je 14. rujna 1902. osnovano Hrvatsko potporno društvo za pomoć siromašnim učenicima srednjih i visokih škola čijim prvim predsjednikom postaje Glavaš.³ U međuvremenu bio je tajnik i defintor provincije te bilježnik biskupskoga konzistorija. Kako bi gospodarstveno pomogao narodu, otvorio je 1907. u Mostaru podružnicu središnje banke iz Sarajeva. Od 1904. tajnik je mostarsko-duvanjskog i trebinjsko-mrkanskog biskupa Paškala Buconjića. Godine 1910. imenovan je vikarom biskupa Buconjića.⁴ Suradivao je u mnogim listovima i časopisima kao npr. *Franjevačkom glasniku*, *Osvitu*, *Kršćanskoj obitelji* i drugima. Potpisivao se i pseudonimima *Philadelphus Philalthes* i *Philalthes*. Glavaš je bio svestrane izobrazbe. Uz poznavanje filozofije i teoloških znanosti bio je vješt govornik i predan narodni tribun, te jedan od predvodnika u nastojanju oko boljitka hercegovačkog seljaka i očuvanju autohtonih prava i ugleda bosanskohercegovačkih franjevacu. Napisao je više djela od kojih navodimo barem neka: *Spomenica pedesetgodišnjice hercegovačke franjevačke redodržave*, Mostar 1897.; *Malo više istine ili Odgovor nepozvanim sudijama* Mostar 1900.; *Politika bosanskih i hercegovačkih franjevaca u prošlosti i sadašnjosti*, Mostar 1904.; *Život i rad fra Rafe Barišića, naslovnoga biskupa azotskoga i apoštolskog namjestnika u Bosni i Hercegovini*, Mostar 1900.; *Život Isusa Krista. Po evanđelistima i odabranim katoličkim piscima napisao o. Radoslav Glavaš*, Mostar 1908.; *Biskup o. Paškal Buconjić. Prigodom tridesetogodišnjice biskupovanja 1880.-1910.*, Mostar 1910.⁵

² Hrvatski biografski leksikon (HBL), Zagreb 1998., svz. 4, str. 729-730, također monografija HRVOJE ŠAPINA, *Stoljetnica Napretka*, HKD Napredak, Sarajevo 2002., str. 97-98, gdje je donio i osnovne bio-bibliografske podatke o Glavašu a i o ostalim Napretkovim predsjednicima.

³ T. IŠEK, Mjesto i uloga HKD Napredak u kulturnom životu Hrvata Bosne i Hercegovine (1902.-1918.), Institut za istoriju i HKD Napredak, Sarajevo 2002., str. 34. Napominjemo da je ova studija dr. Iška izišla poslije prve verzije ovog rada.

⁴ L. PETROVIĆ, +Fra Radoslav Glavaš. *Napredak* (kalendar), 9 (1915.), str. 272-275.

⁵ O Glavašu donosi više literature Hrvatski biografski leksikon i I. ALILOVIĆ, *Bibliografija hrvatskih pisaca Bosne i Hercegovine do god. 1918.*, Zagreb, str. 125-126.

Ivan Raguz

Sarajevo, 11. 11. 1902. - 10. 9. 1904.

Ivan Raguz je izabran za predsjednika Privremenog odbora na utemeljiteljskoj skupštini Hrvatskog društva za namještanje djece u zanate i trgovine Sarajevo, 11. 11. 1902. godine. Bio je obrtnik iz Sarajeva. Zajedno s Ivanom Barišićem, predao je prva pravila Društva na odobrenje vladinu povjereniku. Zabilježeno je da je potvrđena pravila primio 6. 9. 1904., te da je za 10. 9. 1904. godine sazvaio konstituirajuću skupštinu Društva.⁶

Anto Palandžić

Sarajevo, 10. 9. 1904. - 14. 7. 1907.

Predsjednik Hrvatskog društva za namještanje djece u zanate i trgovine Sarajevo (a zatim i Napretka) od 10. 9. 1904. - 14. 6. 1907.⁷ Anto Palandžić je bio jedan od najaktivnijih članova sarajevske podružnice mostarskog potpornog društva. Bio je član privremenog odbora Hrvatskog društva za namještanje djece u zanate i trgovine Sarajevo. Za predsjednika je izabran na Glavnoj konstituirajućoj skupštini Društva održanoj 10. 9. 1904. Na Glavnoj skupštini održanoj 8. 7. 1906. godine ponovo je izabran za predsjednika Društva. Veoma je zaslužan za ujedinjenje sarajevskog i mostarskog društva. Na funkciji je ostao do 14. 7. 1907. Obavljao je i dužnost odbornika u Središnjoj upravi 1907.-1909. Palandžić se prema autentičnom kroničaru "upravo grozničavo (dao) na posao i neočekivanom brzinom okuplja(o) Bosnu".⁸

Fra Špiro Šimić

Mostar, 18. 11. 1903. - studeni 1904. god.

Rođen je 16. studenog 1868 u Dragićini/Grude⁹ a umro 26. ožujka 1916. u Mostaru.¹⁰ Osnovno školavanje završio je u samostanima na

⁶ Oko različitih datuma osnivanja A. Odić, Dva priloga k povijesti Napretka, Napredak. Hrvatski narodni kalendar 1928., str. 123-124, T. IŠEK, *nav. dj.*, str. 38-39.

⁷ Ovdje se kao i u slučaju T. Alaupovića i Tandarića opredjeljujem za datume predsjednikovanja prema verziji T. IŠEKA, *nav. dj.*, str. 61, bilješka 100.

⁸ T. IŠEK, *nav. dj.*, str. 42; također H. ŠAPINA, *Stoljetnica Napretka*, str. 98-99.

⁹ Schematismus dioecesium mandetriensis et dumnnensis itemque marcano-tribuniensis pro anno 1892, str. 79.

¹⁰ Šematizam Franjevačke provincije Uznesenja Bl. Dj. Marije u Hercegovini 1977., Mostar 1977., str. 270.

Širokom Brijegu i na Humcu. Studirao je teologiju u Innsbrucku i zaređen je za svećenika 1894. Bio je učitelj moralke u bogosloviji u Mostaru i vjeroučitelj na gimnaziji. Putovao je puno od Egipta i Svete zemlje do Bugarske, Rima, Grčke, Francuske i Njemačke. Hrvatsku i cijelu monarhiju je više puta proputovao. Bio je kustos i definator provincije i ispitiivač mladih svećenika. Radi bolesti umirovljen je 1914. i umro je u 48. godini života. Poznavao je njemački, talijanski, francuski, klasične jezike. Posebno se zanimao poviješću. Bio je suosnivač zajedno s fra Radoslavom Glavašem lista *Kršćanska obitelj*.¹¹ U Napretkovim kalendarima navodi se samo da je postao predsjednik nakon ostavke fra Radoslava Glavaša na II. skupštini mostarskog potpornog društva 18. 11. 1903., te da je na toj dužnosti ostao samo jednu godinu.

Fra Nikola Šimović

Mostar, studeni 1904. - 9. 6. 1907.

Rođen je u Zvirovićima/Čapljina 25. travnja 1839.¹² Filozofske i teološke studije završio je u Italiji. Bio je profesor u Perugi. Po povratku kući bio je biskupski tajnik. Fra Nikola je bio zadnji kustos Hercegovачke franjevačke kustodije (1889.-1892.) i prvi provincijal Hercegovачke provincije od 1892. do 1895. god.¹³ vodio je gradnju mostarskog samostana i veli se da je bio "čovjek neiscrpne energije". Također je vodio i izgradnju humačkog samostana i crkve.¹⁴ Fra Nikola je bio je generalni vikar mostarske biskupije i profesor Franjevačke bogoslovije u Mostaru. Pisao je članke u *Kršćanskoj obitelji*. Napisao je *Kratka računica. Uređena za malu dicu škola hercegovачkih*, Mostar 1876.¹⁵ Prema Šematizmu umro je 10. rujna 1912., a prema Aliloviću 12. svibnja 1912.

Nikola Šimović je dužnost predsjednika mostarskog društva preuzeo od fra Špire Šimića, te na ovoj funkciji ostao do ujedinjenja sa sarajevskim potpornim društvom 9. 6. 1907.

¹¹ L. PETROVIĆ, Fra Špiro Šimić, *Kršćanska obitelj* 4-5 (1916.), str. 74-75.

¹² Schematismus, str. 79.

¹³ Šematizam, 21; R. GLAVAŠ, *Spomenica pedesetgodišnjice Hercegovачke Franjevačke Redožrđave*, Mostar 1897., str. 62-63.

¹⁴ Ibidem, 32119, GLAVAŠ, *nav. dj.*, str. 93.

¹⁵ I. ALILOVIĆ, *Bibliografija hrvatskih pisaca Bosne i Hercegovine do god. 1918.*, Zagreb 1986., str. 78-79.

Tugomir Alaupović
Predsjednik ujedinjenog društva
 14. 6. 1907. - 19. 6. 1909.

Ovdje nije mjesto šire pisati o dr. Tugomiru Alaupoviću jer o njemu postoji obilna literatura stoga ćemo navesti ono što je najbitnije i pogotovo iz perspektive *Napretka*.

Zajedno s Antom Palandžićem i dr. Ivanom Šarićem idejni je tvorac Hrvatskog društva za namještanje djece u zanate i trgovine iz Sarajeva. Uz pomoć Đure Vrinjanina i Dušana Plavšića 9. 11. 1902. sastavio je prva pravila Društva. Tugomir Alaupović je i tvorac imena *Napredak*, pošto je na skupštini 10. 9. 1904. predložio da se postojećem Društvu, radi lakšeg imena i kraćeg dopisivanja dadne ime "Napredak". Obavljao je i dužnosti potpredsjednika i tajnika sarajevskog Društva 1902., 1903. i 1904. god.

Rođen je u Docu kraj Travnika 18. 8. 1870. a umro u Zagrebu 9. 4. 1958. Obitelj pripada staromu bosanskom plemstvu. Rano je izgubio oca pa ga je odgojila majka Ivka. Osnovnu školu završio je u Docu. Prvi mu je učitelj bio fra Jako Matković. Od 1882. do 1889. god. je u Nadbiskupskoj gimnaziji u Travniku, zatim u klasičnoj gimnaziji u Sarajevu. Maturirao je u Zagrebu 1890. Studirao je slavistiku i klasičnu filologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Studij nastavlja u Beču od 1891. do 1894. i u listopadu 1894. obranio je na bečkom sveučilištu disertaciju *Vila Slovinka od Jurja Barakovića, s osobitim osvrtom na pakao u XII pjevanju*.

Iste godine postao je suplent u klasičnoj gimnaziji u Sarajevu, predavao je hrvatski, latinski, te grčki jezik i filozofiju. Kad je položio državni profesorski ispit, predavao je i na sarajevskoj Tehničkoj školi. Drugovao je s književnicima Martićem i Kranjčevićem. Godine 1910. imenovan je upraviteljem Velike gimnazije u Tuzli, gdje osniva i reorganizira mnoga kulturna, kazališna i književna društva. Poslije je savjetnik na Odjelu za školstvo i nadzornik srednjih škola u BiH (1913.-1915.).

Zbog jugoslavenske orijentacije suspendiran je 1915. i stavljen pred krivični sud zbog veleizdaje, zatim je oslobođen, a 1916. umirovljen. Krajem 1917. dolazi u Zagreb, a od sredine 1918. do kraja rata bio je tajnik Matice hrvatske. Iste godine postaje član Narodnog vijeća Države Srba, Hrvata i Slovenaca u Sarajevu, povjerenik za prosvjetu i bogoštovlje. Do 1920. je ministar za vjere u prvoj vladi Kraljevine

SHS u Beogradu. Godine 1921. postaje šef povjereništva za prosvjetu u Zemaljskoj vladi u Zagrebu i privremeni pokrajinski namjesnik u Hrvatskoj i Slavoniji.¹⁶

Umirovljen je 1922., ali uskoro se opet aktivira i postaje najprije član, zatim potpredsjednik Državnog savjeta te osnivač i član odbora Demokratske stranke. Godine 1929. je konačno umirovljen i 1931. godine odlazi iz Beograda u Zagreb, gdje ostaje do smrti.

Tugomir Alaupović je bio pjesnik, pripovjedač, književni kritičar, neumorni kulturni radnik i političar. Prema nekim podacima prvi put se javio u *Iskri* 1886. s nepotpisanim radom. Pjesmu *Na Oštracu* objavio je u *Domu i svijetu* (1891.). Pjesme, pripovijetke, crtice i uspomene objavljivao je u različitim listovima, časopisima i publikacijama.¹⁷ Alaupović je kao pjesnik, pripovjedač i znanstveni radnik stvarao književnost koncem prošlog i početkom ovoga stoljeća. U Alaupovićevim pjesmama se susreću ljubavni, patriotski i socijalni elementi koji su često prožeti ironijom i pesimizmom. Kod Alaupovića je prisutna i izrazita religioznost.

Djela su mu prevedena na češki, francuski, njemački i talijanski. U kritici se Alaupovićevu pjesništvu pridaju oznake naše prigodničarske i romantičarske poezije s početka druge polovine 19. st., s osobinom čista jezika i prirodna ritma. Pisao je epske pjesme s motivima iz hrvatske povijesti s namjerom da budi nacionalnu samosvijest i vjersku snošljivost.

Služio se pseudonimima i šiframa: *Tugomir bosanski Hrvat*, *Tugomir Hrvat Bošnjak*, *Tugomir*, *T. A. Hrvat-Bošnjak*, *Tugorod*, *Tugomil*, *Tugorod Hrvat Sarajlija*, *Hrvat Bošnjak*, *T. A.*, *T-r.*, *dr. T. A-ć.* i *drugim*.

Bio je bio pokretač i član mnogih sarajevskih društava i akcija: Hrvatskoga potpornog društva Napredak, Hrvatskoga pjevačkog društva Trebević, Hrvatskog kluba, Hrvatske banke, sportskog društva Hrvatski sokol, Hrvatske narodne zajednice. Njegovim poticajem Napredak je podigao nadgrobni spomenik S. S. Kranjčeviću na sarajevskom groblju Koševo, gdje je između ostalog Alaupović kazao: "A napose predajemo grob pjesnikov Hrvatskom društvu 'Napredak' u amanet, neka bdije nad ovim spomenikom, neka ga čuva za daleka, daleka koljena kao sjajno kandilo, koje će vazda da osvjetljuje putove onima što su se

¹⁶ Hrvatski biografski leksikon, Zagreb 1983., svz. 1, str. 52.

¹⁷ HBL, str. 52-53, navodi desetine časopisa i listova u kojima je Alaupović objavljivao.

odredili da provode svoj narod kroz pustinju obećanu.”¹⁸ Alaupović je neobično ljubio rodnu grudu bosansku, često dolazio u rodni kraj, s njime bio usko povezan do posljednjega časa svoga života, dolično ga opjevao i opisao. Mjesec dana prije smrti, gotovo slijep, 89 godišnji kulturni radnik rekao je prijateljima iz Bosne što ga dođoše obići: “Čuvajte, djeco, sve ono naše staro u Bosni, što je krvlju i naporima očuvano kroz stotine godina.”¹⁹ Alaupović je bio neobično plodan pisac. Među poznatijim djelima spomenimo *Naše rane*, Sarajevo 1898, *Nesuđenica*, Zagreb 1893., *Probrane pjesme od 1891.-1901.* (Zagreb 1902.), Marijan Šunjić (Sarajevo 1906.), Fra Grga Martić (Sarajevo 1907.), Ivan Franjo Jukić (Sarajevo 1907.). U Alaupovićevoj književnoj ostavštini (franjevački samostan u Visokom) nalaze se neobjavljeni rukopisi: Izabrane pjesme *Ispod Vlašića* (izbor pjesama od 1902. do 1932. u autorovoj redakciji), *Sjene i uspomene*, *Povijest književnosti hrvatske i srpske*, *Izabrane pjesme: Ispod Vlašića, Sjene i uspomene*, *Iz starog zavičaja*, Radoslav krstjanin (povijesni dramski spjev), *Iz starog zavičaja* (pripovijetke iz prošlosti Travnika i okolice) i korespondencija.²⁰

Antun Tandarić

19. 6. 1909. - 29. 6. 1921.

Tandarić je jedan od najaktivnijih članova u povijesti *Napretka*. Pored dužnosti predsjednika obavljao je dužnosti revizora (1905.), blagajnika (1907.-1908.), odbornika (1924.) i člana Disciplinskog senata (1925.).

Tandarić je rođen u Docu kod Travnika 1873. god. Nakon svršene osnovne škole polazio je gimnaziju u Travniku, a studirao je na Filozofskom fakultetu u Innsbrucku. Nakon dovršenih sveučilišnih studija imenovan je najprije nastavnikom, a zatim profesorom na velikoj gimnaziji u Sarajevu, gdje je s malim prekidima proveo, čitavo vrijeme koje je proboravio u Bosni i Hercegovini. Godine 1925. bude postavljen je za ravnatelja ženske preparandije u Subotici, a malo zatim premješten

¹⁸ Kalendar *Napredak* 1914., str. 128-129. O društvenom radu Alaupovića v. STJ. ILIĆ, Tugomir Alaupović /povodom 60 godišnjice rođenja/, *Napredak* kalendar 1932., str. 132-135.

¹⁹ Citirano prema M. CVITKUŠIĆ, Dr. Tugomir Alaupović, *Napredak*. Kalendar 1991., str. 49.

²⁰ Za potpuniju literaturu o Alaupoviću v. Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova JLZ, Zagreb 1956., I, str. 681: 1957., II, str. 595. Postoji u rukopisu od 557 strana a radi rata neobranjena doktorska disertacija Ante Koroušića ondašnjeg nastavnika Pedagoške akademije u Sarajevu: Dr. Marko Tugomir Alaupović.

je na gimnaziju u Križevce, a onda u Zagreb kao ravnatelj ženske realne gimnazije, gdje je umirovljen i umro 9. svibnja 1935.

Tandarićev kulturni i javni rad bio je svestran i plodonosan. On je se punim žarom prihvatio posla u Napretku, gdje je aktivno sudjelovao punih 17 godina i bio mu na čelu neprekidno kao predsjednik od 19. 6. 1909. do 29. 6. 1921., tj. punih dvanaest godina. Uz Tandarićevo ime vezan je znatan dio kulturnih i prosvjetnih akcija bosansko-hercegovačkih Hrvata. “Kroz čitav niz godina nije bilo nijednog većeg kulturno-prosvjetnog pokreta, u kojem /Tandarić/ nije aktivno sudjelovao, često uz velike žrtve i samoprijegor.”²¹ U ovome kontekstu vrijedno je navesti jedno mišljenje o Napretku i razlozima njegova nastanka: “Napredak je nikao i izrastao unutarnjom nuždom iz potrebe Hrvatskog naroda u Herceg Bosni za stvaranjem domaće hrvatske inteligencije i samostalnog obrtničkog i trgovačkog staleža, pa je u kratko vrijeme okupio u svojoj sredini sve Hrvate bez obzira na političku pripadnost.”²² Procvatu Napretka kao vrlo važne hrvatske institucije pridonijeli su mnogi Napretkovi kulturni radnici, a među njima zasigurno zauzima važno mjesto Ante Tandarić, uz čije je ime vezan postanak i najplodniji razvoj u povijesti društva. Kroničar bilježi: “Tandarić je zadužio svojim nesebičnim i samoprijegornim radom Napredak i hrvatski narod za sva vremena i ovo nekoliko riječi na uspomenu velikog pokojnika neka bude poticajem našim novim generacijama u radu na korist i napredak hrvatske mladeži i hrvatskog naroda.”²³

Posebno se angažirao i iznio velik teret uz puno protivljenja kod gradnje Napretkova Zakladnog doma.²⁴ Govorilo se da će taj veliki pothvat bez gotovo ikakvih sredstava, osim idealizma i tvrde vjere u ostvarenje plemenitih ciljeva, kobno svršiti i materijalno i moralno. Dobar poznavatelj ovog pitanja bilježi: “O tome se vodila ogorčena - samo nama svojstvena - borba i polemika javno putem novina, skupština, a i privatno. Izdavale su se brošure i letci - razumljivo sve u dobroj namjeri - u kojima se htjelo prikazati narodu, da ovakova velika milijunska akcija, ne može uspjeti. Sve to tadašnje kulturne radnike u Napretku nije smelo, već su oni nastavili započeto djelo i hvala Bogu, da su ga i s uspjehom dovršili.”²⁵

²¹ M. MARTINOVIĆ, Ante Tandarić, Napretkov kalendar 1936., str. 152.

²² ISTO, str. 151.

²³ ISTO, str. 151-152.

²⁴ O gradnji ovog važnog zdanja T. IŠEK, *nav. dj.*, str. 131 sl.

²⁵ M. MARTINOVIĆ, *nav. čl.*, str. 152. Mi bismo dodali: A što da nisu uspjeli!

Još nije bio isplaćen Napretkov Zakladni dom, a već se pristupilo gradnji velikog Napretkovog konvikta “Kralj Tomislav”.²⁶ Kada su mnogi, ratnim tegobama i neprilikama pritisnuti, dvojili u uspjeh započetog djela, i već pomišljali, da se nedovršeni konvikt proda opet se zahvaljujući vidovitosti i dobrom rezoniranju Tandarića uspjelo nastaviti gradnju. Očito je Tandarić bio čovjek koji je uspijevao druge svojim primjerom i nesebičnim radom oduševiti za stvar.

Pa i poslije I. svjetskog rata Napredak je izdržao veliku, a sigurno i ne posljednju borbu, kada se silom htjelo ideologiju Napretka i njegovo kulturno djelovanje u hrvatskom narodu skrenuti na sasvim drugi pravac. I opet je Tandarić bio prvi na udarcu. Martinović primjećuje: “Junački odbija s predsjedničke stolice sve napadaje protivnika, koji, izviždani od svjesnih Hrvata Napretkovih kulturnih radnika, napuštaju skupštinu Napretka 1919. g.”²⁷

Tandarićev interes za javni i kulturni život Hrvata Herceg Bosne, nije prestao, ni nakon odlaska u mirovinu i preseljenja u Zagreb. Napretkov je rad intenzivno i dalje pratio i spremao se, iako bolestan i već u godinama, da Napretku pomogne sakupljanjem priloga za Napretkov beskatmatni zajam, ali ga je u tome zadesila smrt.

Za sve zasluge, kojim je pokojnik zadužio Napredak i hrvatski narod, bio je nagrađen iznimnom i rijetkom časti, da je imenovan 9. lipnja 1921. od glavne godišnje Skupštine, doživotnim počasnim predsjednikom Društva.

Kronika bilježi da su na sprovodu, koji je obavljen dana 11. svibnja 1935. na Mirogoju u Zagrebu, sudjelovali njegovi brojni prijatelji, suradnici i znanci te napose cijela kolonija bosansko-hercegovačkih Hrvata. Nad grobom se od pokojnika oprostio u ime najbližih suradnika i prijatelja dr. Tugomir Alaupović, koji je u svom govoru iznio teško stanje prve hrvatske inteligencije u Bosni i Hercegovini, kao i povod, osnivanju Hrvatskog kulturnog društva Napredak. U ime Središnje uprave Napretka u Sarajevu, govorio je predsjednik Anto Alaupović, istaknuvši velike uspjehe Tandarićevog rada za Napredak. Posljednji je govorio u ime glavne podružnice “Napretka” u Zagrebu član Upravnog odbora Petar Grgec, koji je istakao život pokojnika kao čelik značaja, hrvatskog rodoljuba i praktičnog katolika. Poticajno je navesti riječi iz Napretkove osmrtnice: “Napredak je bio jedna od najprećih njegovih

²⁶ T. IŠEK, *nav. dj.*, str. 143 sl.

²⁷ M. MARTINOVIĆ, *nav. čl.*, str. 153.

briga, Napredak je bio njegov životni ponos i uz dragu obitelj sigurno i njegova posljednja misao”.²⁸

Aleksa Đebić

29. 6. 1921. - srpanj 1923.

Prema broju i raznolikosti funkcija vidi se da je bio jedan od zaslužnijih članova Središnje uprave u razdoblju od 1905. do 1923. god. Obavljao je službe I. tajnika (1905.-1909.), blagajnika (1910.-1912.), revizora (1912. i 1914.) i odborničkog zamjenika (1920.). Po zanimanju je bio nadzornik baždarstva i punciranja.²⁹

Aleksa Đebić je pokrenuo zajedno s predsjednikom Tandarićem ideju izgradnje Hrvatskog zakladnog doma.³⁰ Tajnik Društva A. Đebić je u toku XVI. odborske sjednice ukazao na korist od poreza za one koji “1910., 1911. i 1912. sagrade kuće”. Na temelju tog saznanja predložio je da bi “jednu ovakvu (zgradu) u Sarajevu sagradio Napredak”. Također i “Sarajevski list” od 29. rujna 1913. navodi “misao za izgradnju ove lijepe zgrade (HZD-a) dao (je) bivši Napretkov tajnik Aleksa Đebić”.

Anto Alaupović

Srpanj 1923. - 28. 10. 1945.

Anto Alaupović nesumnjivo je najznačajnija ličnost u povijesti Napretka. Bio je već blagajnik sarajevske podružnice mostarskog potpornog društva. Odmah se po osnivanju sarajevskog potpornog društva u njega uključio. Član Središnje uprave bio je još od 1910. god., pa sve do pojave komunizma 1945. god., odnosno, punih 35 godina. Prije izbora za predsjednika 1923. od 1910. god. redovito je biran za potpredsjednika Društva.

Rodio se 12. ožujka 1878. u Docu kod Travnika kao potomak stare hrvatske bosanske obitelji koja se doselila iz Fojnice. U rodnom mjestu polazio je osnovnu školu, u čuvenoj travničkoj nadbiskupskoj gimnaziji svršio je srednju školu a teološki studij na Vrhbosanskoj teologiji u Sarajevu. Za svećenika je zaređen 1900. te prvo radi u

²⁸ M. MARTINOVIĆ, *nav. čl.*, str. 154.

²⁹ H. ŠAPINA, *nav. dj.*, str. 103.

³⁰ T. IŠEK, *nav. dj.*, str. 132 sl. Išek piše i Džebić, v. Kazalo imena a ime mu se prvi put 1904. kao tajnik Napretka piše Aleksander.

nadbiskupskoj kancelariji. Nakon godinu dana odlazi u Goražde radi organiziranja nove župe a 1901. nadbiskup Stadler povjerava mu osnivanje također nove župe u Novom Sarajevu, gdje je ostao do kraja života. Tu je gradio kuću, crkvu i istovremeno obavljao katehetsku službu na srednjim školama. Alaupović je imao i kraćih drugih službi. Tako je za vrijeme I. svjetskog rata od 22. lipnja 1917. do 26. lipnja 1918. bio vojni dušobrižnik bosansko-hercegovačke čete u Budimpešti i Vallanyu a na njegovu molbu je vraćen u Novo Sarajevo. Bio je katedralni župnik od 1. rujna 1939. do 2. svibnja 1940. Očito je Alaupović bio previše vezan za Novo Sarajevo te se nije obikao u katedrali i molio je nadbiskupa Šarića da ga vrati na staro mjesto. Alaupović je bio čovjek od velikog povjerenja nadbiskupa pa ga je imenovao na različite službe te je bio prosinodalni eksaminator Nadbiskupije, savjetnik Nadbiskupije, član Školskog i vjeronaučnog vijeća, 1939. imenovan je duhovnikom Križarskog bratstva i Križarskog sestinstva. Uza župničke poslove, vođenje *Napretka* i druge dužnosti Alaupović je predavao i vjeronauk u osnovnoj školi na Kolodvoru i u Dolcu-Paromlinu.³¹

No dolaskom nove komunističke vlasti Alaupović kao i mnogi slični javni radnici i koje je vlast smatrala nepoćudnim biva pritvoren i za svoj nesebični narodni rad 30. srpnja 1945. osuđen na 8 godina zatvora te poslan u Zenicu u, kako to lijepo zvuči, kazneno-popravni dom. Tadašnji generalni provikar Vrhbosanske nadbiskupije dr. Marko Alaupović koji je privremeno upravljao nadbiskupijom jer je nadbiskup Šarić bio u izgnanstvu piše Okružnom sudu u Sarajevu /28. 12. 1945/ da oslobode Antu Alaupovića iz zatvora. U molbi između ostalog piše: "Anto Alaupović je tolike godine nesebično vršio dužnost predsjednika kulturnog društva *Napretka*. Svakodnevno je u tom svojstvu žrtvovao sate i sate. Pa makar se upravi *Napretka* moglo štogod i prigovoriti, ipak se društvenom predsjedniku Alaupoviću Anti ne može poreći da je mnogo dobra učinio u kulturnom podizanju naroda. Pravo bi bilo da se pri ocjenjivanju toga čovjeka i to uzme u obzir. Alaupović Anto, mnogo-godišnji župnik u Novom Sarajevu, veoma je obljubljen čovjek u svojoj župi i u gradu Sarajevu pa i u svojoj Bosni i Hercegovini, i to ne samo među katolicima nego i kod drugih vjera. Njegovo amnestiranje svi bi srdačno pozdravili, što bi blagotvorno utjecalo na opće prilike."³² Anto

³¹ F. TOPIĆ, Anto Alaupović, *Napredak*. Hrvatski narodni kalendar 1992., str. 349.

³² Arhiv Vrhb. Nadbiskupije, br. 1046/1945/, cit. prema M. PERKOVIĆ (prir.), *Sto godina župe Presvetog Trojstva*, Sarajevo 2002., str. 43.

Alaupović je ubrzo i pušten iz zatvora 17. ili 18. ožujka 1946. Nakon oslobođanja Alaupović se vraća opet, nije teško pogoditi, u svoje Novo Sarajevo gdje i u umire 5. svibnja 1948. Bio je pokopan na groblju sv. Mihovila, a u novije vrijeme prenešen u svećeničku grobnicu na sarajevskim Barama.

Rad i zauzetost na crkvenom polju preporučili su ga za različita odlikovanja te je 1914. imenovan začasnim prisjednikom duhovnog stola i počasnim kanonikom, a 1933. i redovnim kanonikom. Odlikovan je viteškim redom cara Franje Josipa.

Kao što smo spomenuli Anto Alaupović se od početka svog aktivnog života angažirao u radu *Napretka*. U Novom Sarajevu osnovao je podružnicu, Hrvatsku čitaonicu i druga društva. U jednom prigodničarskom tekstu kroničar bilježi: “S *Napretkovim* predsjednikom g. Tandarićem i ostalim članovima upravnog odbora pomogao je snažnom društvenom razvoju, koji pada baš u ova dva decenija, kad *Napredak* izgrađuje svoje konvikte, svoju monumentalnu palaču u Sarajevu i druge ustanove.”³³

Glavna Skupština bira Alaupovića 1923. za predsjednika i na tom mjestu ostaje do dolaska komunističke vlasti 1945. Za ovako dugi period Alaupovićeva službovanja učinjeno je puno toga a i nastalo je puno novoga u *Napretku*. Pod njegovim vodstvom osnovana je *Napretkova* zadruga, koja je bila štedionica i osiguravajući zavod, i koja je vrlo brzo izrasla u značajnu i jednu od najuglednijih financijskih institucija na prostorima prve Jugoslavije o čemu je šire i temeljitije pisano u drugim radovima ovog zbornika. Nek za ovo posluži kao ilustracija činjenica da je npr. samo poslovnica *Napretkove* zadruge u Osijeku imala kod ukidanja 1945. god. 97 filijala uz puno imovine. Zadruga je počela raditi u prostorijama *Napretkove* podružnice i to s glavnicom od 20.000 dinara koje su podignute kao mjenica, a kao prvi jamac potpisano je HKD *Napredak* po Anti Alaupoviću.³⁴ Evo kako suvremenik u *Napretkovom glasilu* 1940. opisuje rad i ciljeve Zadruga: “Djelovanje ove Zadruga već je dovoljno poznato i ona je proširena po svim hrvatskim krajevima. Ona potpomaže hrvatski obrt, trgovinu, industriju, otkupljivanje zemljišta i sl. Za kratko vrijeme ona se toliko raširila i toliko napredovala, da danas spada među najjače hrvatske novčane ustanove.”³⁵

³³ Jubilej g. Alaupovića, *Večernja pošta*, br. 3132/1931., str. 5, također iste novine br. 3134, str. 50.

³⁴ I. MILIČEVIĆ, Hrvatsko kulturno društvo *Napredak* i preč. g. Anto Alaupović, *Napredak*. Hrvatski narodni kalendar 1941., str. 186.

³⁵ Br. 12, str. 146.

Netko reče da je Napredak godišnje gradio tisuću kvadratnih metara prostora. I ne samo što je Napredak puno gradio nego je gradio i vrlo lijepe zgrade i na dobrim mjestima. Kao ilustracija dovoljno je spomenuti sarajevsku Palaču i zagrebački neboder. A imao je dobro osmišljene domove u brojnim mjestima koji su bili stjecište i rasadište kulture, ideja i pismenosti.³⁶ Uza središnju knjižnicu u Sarajevu koja je imala oko 35.000 knjiga posebno su bile zanimljive pomične knjižnice koje su se selile iz mjesta u mjesto i time bile dostupne što većem broju čitatelja.

Statistički odsjek i kulturno-historijska zbirka su puno doprinijele opće kulturnom razvoju i napretku hrvatskog naroda. U vrijeme njegova predsjednikovanja Napredak je puno učinio s tečajevima opismenjavanja a i šire edukacije posebno seoskog pučanstva od poljoprivrednih tečajeva do izdavanja Božićne i Uskrsne knjige koje su imale za cilj uzdizati pismenost a i kreativnu sposobnost prije svega tada prevladavajućeg seoskog stanovništva. Kroničar 1940. god. bilježi: "Napredak je tako izgradio osvjedočene i požrtvovne radnike i onda se daje na glavni posao, na prosvjetno i gospodarsko podizanje širokih narodnih slojeva, grada i sela. Čine se veliki naponi, da se proširi pismenost, da se narod upozna sa svojom prošlosti i zadržugarstvom i bar onim najosnovnijim suvremenijeg gospodarstva."³⁷

Jedna od najvažnijih Alaupovićevih zasluga, po mišljenju njegovih biografa i povjesničara Napretka, jest uspjeh da Napredak nije 1929. ugašen, kad je kralj Aleksandar ukinuo sva hrvatska društva i organizacije, a što je imalo značajne pozitivne posljedice u cjelokupnom životu Hrvata Bosne i Hercegovine i šire. Jedan od razloga udara na Napredak bili su i tečajevi opismenjavanja, jer se vlada očito bojala Napretkova prevelikog utjecaja. Ukidaju se mnoge podružnice, policija pregledava Napretkove prostorije i prati predsjednika Alaupovića. Sjednice Središnje uprave se ne smiju održavati u Palači, nego se drže kriomice u župnom uredu kod Alaupovića. "Bila su to odista najteža vremena, koja je Alaupović preturio kao predsjednik Napretka i bez straha išao naprijed, pa bilo šta bilo."³⁸

³⁶ Akademik Dalibor Brozović je više puta rekao da sve što je imao društvenog života to je proveo u Napretku u Zenici i Sarajevu.

³⁷ Trideset godina rada za Napredak kanonika Ante Alaupovića, predsjednika Napretka, Napredak, Glasilo 1940., br. 12, str. 146.

³⁸ I. MILIČEVIĆ, *nav. čl.*, str. 187.

Na proslavi 25. obljetnice novosarajevske župe Presvetog Trojstva koja je bila ujedno i proslava 25-godišnjeg župnikovanja Ante Alaupovića, potpredsjednik Mijo Poljak rekao je između ostalog i sljedeće: “Svemu što se (od tada) razvijalo i podizalo u Napretku, bio si među osnivačima i prvim pomagačima. U Napretkovom Domu ima Tvoga truda, u Napretkovim konviktima Tvoga znoja, u Napretkovoj Zadruzi i Tvoje brige; svuda i u svem Tvoga savjeta i Tvoga rada! Uvijek među najmarnijim i najplemenitijima nisi nikad žalio ni napora ni žrtve, da zajedno s ostalim Napretkovim radnicima hiljadama Hrvata olakšaš brige otareš suze i osiguraš budućnost.”³⁹

A književnik i vrsni kulturni pregalac, svjedok Alaupovićeve rada i radnik Napretka Ivan Miličević piše: “Da je i dosada isplivavao /Napredak, op. F.T./ iz krutih nedaća, zahvaliti je u prvom redu Anti Alaupoviću, koje je savjesno i zdušno vodio Napredak, izlažući se za nj u svakoj zgodi i nezgodi. To se mora priznati čovjeku, koji s ponosom može reći, da je radio trideset devet godina” u Napretku.⁴⁰

Ono što svakako na prvi pogled upada u oči jest dužina njegova angažmana u Napretku. Kad se uzme u obzir da je bio spriječen 1945. to znači da je Anto od početka Napretka 1902. do kraja bio u službi Napretka 43 godine, a od tih 43 godine 13 godina dopredsjednik i 22 godine predsjednik. Da nije imao ljubavi za ovo Društvo, da nije bio vrijedan radnik i da nije bio obljubljen ne bi bio toliko dugo biran na ove najvažnije funkcije. A netko bi mogao pomisliti da nije bilo prikladnih kandidata, no u Središnjoj upravi Napretka prodefilirao je iznimno i za puno razvijenije zemlje zavidan broj vrhunski obrazovanih ljudi i dužnosnika najvišeg ranga kao npr. predsjednika sudova, odvjetnika, liječnika, bankarskih direktora i drugih. Stoga mu Napredak duguje uistinu neizmjernu zahvalnost. I on je uvijek naglašavao da mu je Napredak vrlo važan, uostalom ne bi mu ni posvetio toliko svoga života.

Nakon i ovo nekoliko rečenica o Anti Alaupoviću nije se teško složiti s mišljenjem Marka Babića koji smatra: “Uz njegovo ime usko je vezan sav kulturni, prosvjetni i gospodarski rad u Napretku.”⁴¹

³⁹ Proslava 25-godišnjice župe u Novom Sarajevu, Glasilo HKD Napredak, br. 11/12 (1931.), str. 152-153.

⁴⁰ *Nav. čl.*, str. 188.

⁴¹ Hrvatski biografski leksikon, Zagreb 1983., svz. 1, str. 52.

Vladimir Čaldarević

28. 10. 1945. - 15. 4. 1949. (do ukidanja)

Rođen je u Vukovaru 27. veljače 1887. od oca Ivana, službenika financijske direkcije i majke Agneze rođene Abramović. Osnovnu školu završio je u Vukovaru, klasičnu gimnaziju u Osijeku godine 1905., studirao je pravo u Beču i Zagrebu, gdje je postigao doktorat prava godine 1912. Bio je pripravnik kod Okružnog suda u Banjoj Luci 1911., a iduće godine prešao je u zvanje odvjetničkog pripravnika. Od 1918. do 1945. god. bavio se odvjetničkim radom u Bijeljini. Tada je postavljen za suca Vrhovnog suda Narodne republike Bosne i Hercegovine.

Godine 1917. kratko vrijeme je bio unovačen u austro-ugarskoj vojsci. Za vrijeme prve Jugoslavije nije služio vojsku, a također ni u vrijeme drugog svjetskog rata.

U političkom pogledu je bio na liniji narodne politike, hrvatskog i jugoslavenskog opredjeljenja. Kao student bio je predsjednik Hrvatske narodne omladine i urednik njezina časopisa "Hrvatski đak".

Poslije sloma Austro-Ugarske bio je član Narodnog vijeća i poslanik Bosne i Hercegovine u Privremenom narodnom predstavništvu godine 1919. i 1920. Bio je član Demokratske stranke i neko vrijeme predsjednik njezinog okružnog odbora u Tuzli. Djelovao je kroz 23 godine u Bijeljini kao kulturni radnik u mnogim narodnim društvima.

"Za vrijeme Drugog svjetskog rata sklonio se iz Bijeljine u Zagreb gdje je već od ljeta godine 1941. bio povezan sa narodno-oslobodilačkim pokretom u ilegalnom radu kao organizirani član. U jesen godine 1944. bio je uhapšen po ustaškoj policiji, zlostavljan i osuđen na zatočenje u jasenovački logor. Slučajno je ostao u zatvoru na Savskoj cesti u Zagrebu... U noći je pobjegao s nekoliko drugova iz zatvora."⁴²

Nakon toga imenovan je tajnikom Vrhovnog suda u Zagrebu, a od rujna 1945. bio je sudac Vrhovnog suda u Sarajevu. U rujnu 1946. izabran je za poslanika grada Sarajeva u Narodnoj skupštini Bosne i Hercegovine, a 1950. odlazi u mirovinu i naseljava se u Dubrovniku.

Od godine 1945. do 1949. bio je predsjednik Središnje uprave Hrvatskog kulturnog društva Napredak i radio je na osnivanju podružnica u Bijeljini i drugdje. Također je osnovao Pododbor Matice hrvatske

⁴² Treba vidjeti manuskript koji je autoru ovoga rada dostavio Vladimirov sin Mladen na čemu mu zahvaljujemo. I ostali podaci su iz istog manuskripta, jer su izvori o Čaldareviću oskudni.

u Dubrovniku i pokrenuo časopis *Dubrovnik* čiji je bio glavni urednik. Umro je 30. kolovoza 1959. godine u Dubrovniku.

Kao zaključak i kao zahvalu predsjednicima *Napretka* i svim djelatnicima i dobrotvorima *Napretka* naveo bih riječi dr. Dragutina Čelika jednog od vrljih *Napretkovih* djelatnika: “Gotovo tri decenija vrši ono (društvo *Napredak*, na) velevažnu prosvjetnu misiju. Osnovano i vođeno na nesebičnoj ljubavi prema narodu, čistoj ljubavi i velikom samoprijegoru za prosvjetni napredak polučilo je takove uspjehe koji svakog iznenađuju i zadivljuju... Tako je *Napredak* postao toplo ognjište hrvatstva, uzor narodne svijesti, žilavosti i ustrajnosti. Svijetli kao ogromno svijetlo u tami. Sja kao rijedak i gotovo jedinstven primjer, što može sistematski i organiziran rad.”⁴³

⁴³ Spomenica Vrhbosanska 1882-1932, Sarajevo 1932., str. 160.